İş sağlığı ve güvenliği eğitimi

İş sağlığı ve güvenliğinin kavram ve kurallarının gelişimi

YENİ UZMAN AKADEMİ
iş sağlığı ve güvenliği eğitim kurumu

ULUDAĞ UZMAN AKADEMİ
iş sağlığı ve güvenliği eğitim kurumu

ofis akademi

ASYA AKADEMİ
İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ EĞİTİM KURUMU

Bölüm 1

Temel kavramlar ve güncel tablo

İSG'nin tanımı; dünyada ve Türkiye'de iş kazaları ile meslek hastalıklarının bugünkü boyutu

YENİ UZMAN AKADEMİ
iş sağlığı ve güvenliği eğitim kurumu
ULUDAĞ UZMAN AKADEMİ
iş sağlığı ve güvenliği eğitim kurumu
ofis akademi
ASYA AKADEMİ

İş sağlığı ve güvenliği nedir?

İşin yürütülmesi sırasında ortaya çıkan;

- sağlığa zarar verecek koşullardan ve güvenliği tehlikeye düşürecek durum ve davranışlardan **korunmak**,
- üretimin **devamlılığını** sağlamak ve
- **verimliliği** artırmak

amacıyla yürütülen **sistemli ve bilimsel çalışmalardır**.

Dünyada iş kazaları ve meslek hastalıkları

ILO'nun en güncel tahminine göre her yıl:

2,93 milyon
kişi işe bağlı nedenlerle hayatını kaybediyor; günde yaklaşık 8 bin kişi

2,6 milyon
ölüm işe bağlı hastalıklardan (dolaşım sistemi, kanser, solunum yolu)

330 bin
ölüm doğrudan iş kazalarından

395 milyon
çalışan ölümle sonuçlanmayan bir iş kazası geçiriyor

%5+
artış: toplam ölüm sayısı 2015 tahminine göre yükseldi

1/3
ölümcül iş kazalarının yaklaşık üçte biri tarımda

Kaynak: ILO, *A Call for Safer and Healthier Working Environments* (Kasım 2023; 2019 verileri).

Türkiye’de çalışan nüfus

32,6 milyon

istihdam edilen kişi (TÜİK, 2025 yıllık ortalama)

19,4 milyon

4/1-a kapsamında aktif sigortalı, yani hizmet akdiyle çalışan (SGK, 2025)

≈ %26

kayıt dışı istihdam oranı; yaklaşık her dört çalışandan biri (TÜİK, Eylül 2025)

İstatistikleri okurken

SGK’nın iş kazası ve meslek hastalığı verileri yalnızca kayıtlı sigortalıları kapsar. Kayıt dışı çalışanlar, kamu görevlileri (4/1-c) ve ücretsiz aile işçileri bu sayılarda yer almaz.

SGK iş kazası ve meslek hastalığı istatistikleri (2013–2025)

Yıl	İş kazası	Ölüm	Meslek hastalığı	Sıklık hızı*
2013	191.389	1.360	351	5,88
2014	221.366	1.626	494	6,51
2015	241.547	1.252	510	6,77
2016	286.068	1.405	597	7,90
2017	359.653	1.633	691	9,94
2018	430.985	1.541	1.044	10,76
2019	422.463	1.147	1.088	10,76
2020	384.262	1.231	908	10,85
2021	511.084	1.382	1.207	12,27
2022	588.823	1.517	953	12,44
2023	681.401	1.966	945	14,14
2024	733.646	1.897	888	14,96
2025	**766.039**	**1.931**	**916**	**15,39**

2025 yılında her gün ortalama

2.099 kaza

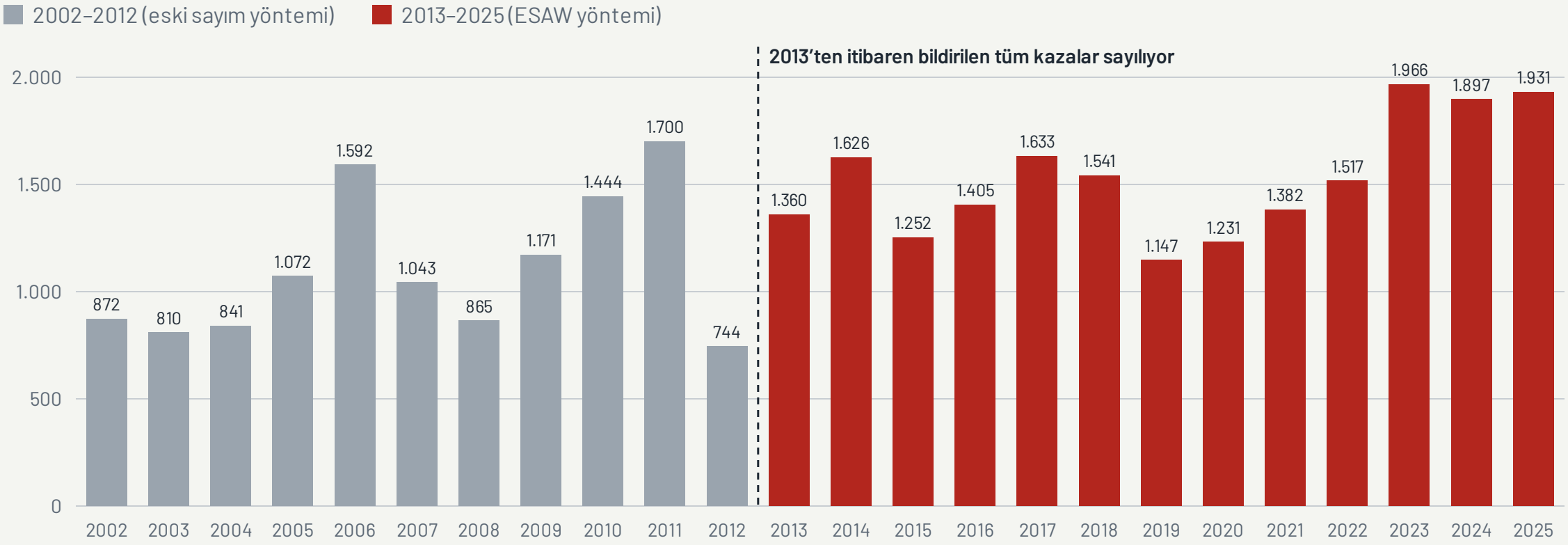
5,3 ölüm

2012'den 2013'e sıçrama neden?

2013 öncesi yıllıklar yalnızca işlemi tamamlanan vakaları sayıyordu. 2013'ten itibaren SGK bildirilen tüm kazaları Avrupa standardı ESAW yöntemiyle yayımlıyor. Bu sıçrama gerçek bir artış değil, sayım yöntemi değişikliğidir.

* 1 milyon çalışma saatine düşen iş kazası sayısı. Kapsam: 5510 sayılı Kanun 4/1-a sigortalıları. Kaynak: SGK İstatistik Yıllıkları 2013–2025.

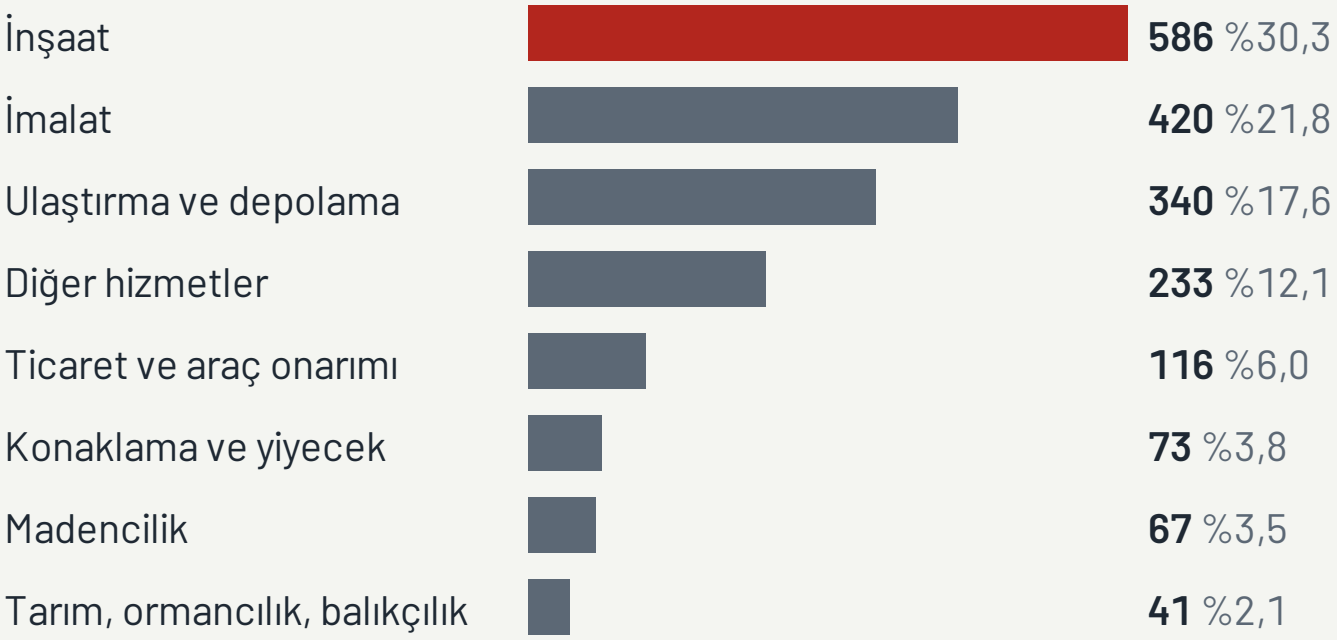
İş kazası sonucu hayatını kaybeden sigortalılar (2002–2025)

Kaynak: SGK İstatistik Yıllıkları. Resmî kayıtların dışında kalanlar: İSİG Meclisi'nin basın ve yerel kaynaklardan derlediği verilere göre 2025'te **en az 2.105 işçi** çalışırken hayatını kaybetti (kayıt dışı çalışanlar, çiftçiler ve kamu görevlileri dahil).

2025’te ölümlü iş kazalarının yoğunlaştığı sektörler

Ölüm sayısı ve toplam içindeki payı (toplam 1.931)

Kazaların %41’i imalatta, ölümlerin **%30’u** inşaatta gerçekleşti. En sık ölüm nedenleri düşme, araç ve makine kontrolünün kaybı ile malzeme düşmesi ve çökmeler.

Küçük işyerleri daha ölümcül: 1–3 çalışanlı işyerlerinde bin kazada **13,9** ölüm, 1.000’den fazla çalışanlı işyerlerinde **1,0** ölüm.

100 bin sigortalıda **9,9** ölüm. AB-27 ortalaması 100 bin çalışanda 1,6 (Eurostat, 2023); yöntemler farklı olduğundan kıyas yön göstericidir.

Kaynak: SGK 2025 İstatistik Yıllığı (Tablo 3.1.1, 3.1.2, 3.1.21, 3.1.26); Eurostat (Ekim 2025).

Geçmiş dönem: sigortalı sayısı ve kaza sıklığı (1980–2009)

Yıl	Sigortalı sayısı	İş kazası sayısı	100 sigortalıda kaza
1980	2.204.807	159.600	7,22
1985	2.607.865	148.027	5,67
1990	3.446.502	155.857	4,50
1995	4.163.880	87.960	2,14
2000	5.224.125	74.847	1,41
2005	6.918.605	73.923	1,06
2009	9.030.202	64.316	0,62

Bu dönemin verilerinde yaygın eksik bildirim olduğu bilinmektedir; görülen düşüş 2013 sonrası seriyle doğrudan karşılaştırılmamalıdır.

Basit bir kazada toplam zaman kaybı

Faaliyet	Süre (dk)
Olay anı	5
Olayı arkadaşlara gösterme	10
İşyeri sağlık birimine gitme	30
Hastanede geçen zaman	240
Olayı arkadaşlara anlatma	60
Rapor formlarının doldurulması	60
Formların kontrolü	10
İSG kurulunda görüşülmesi	60

Toplam

475 dk

yaklaşık 8 saat, yani bir tam iş günü

Bölüm 2

İlk çağlardan Ramazzini'ye

Kazaların tarihi, insanlık tarihi kadar eskidir.

YENİ UZMAN AKADEMİ
iş sağlığı ve güvenliği eğitim kurumu
ULUDAĞ UZMAN AKADEMİ
iş sağlığı ve güvenliği eğitim kurumu
ofis akademi
ASYA AKADEMİ

Sanayileşme öncesi iş kazaları

Sanayileşme öncesinde iş kazaları başlıca şu nedenlerden kaynaklanıyordu:

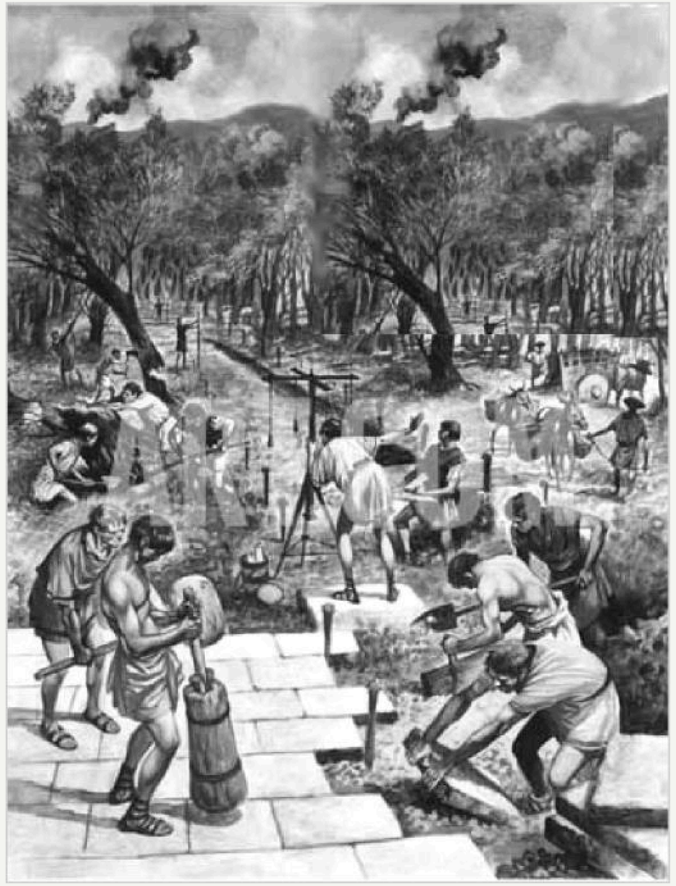
- düşme,
- yüksekten düşen nesneler,
- yanma,
- boğulma,
- hayvanlardan kaynaklanan yaralanmalar.

Antik çağ

İlk gözlemler: Eski Roma

Bugünkü anlamda işçi sağlığı ve iş güvenliği olarak tanımlanabilecek çalışmalar, ilk olarak köleci toplumlardan **Eski Roma**'da gözlenmiştir.

Madenlerde, taş ocaklarında ve tarlalarda çalıştırılan kölelerin sağlık sorunları, dönemin hekim ve yazarlarının ilgisini çekmiştir.

Antik çağda köle emeği (temsilî çizim)

M.S. 1. yüzyıl

Dioscorides ve zehirlerin sınıflandırılması

Yunan hekim ve farmakolog Dioscorides, zehirleri kökenine göre üçe ayırmıştır:

- bitkisel,
- hayvansal ve
- mineral kaynaklı zehirler.

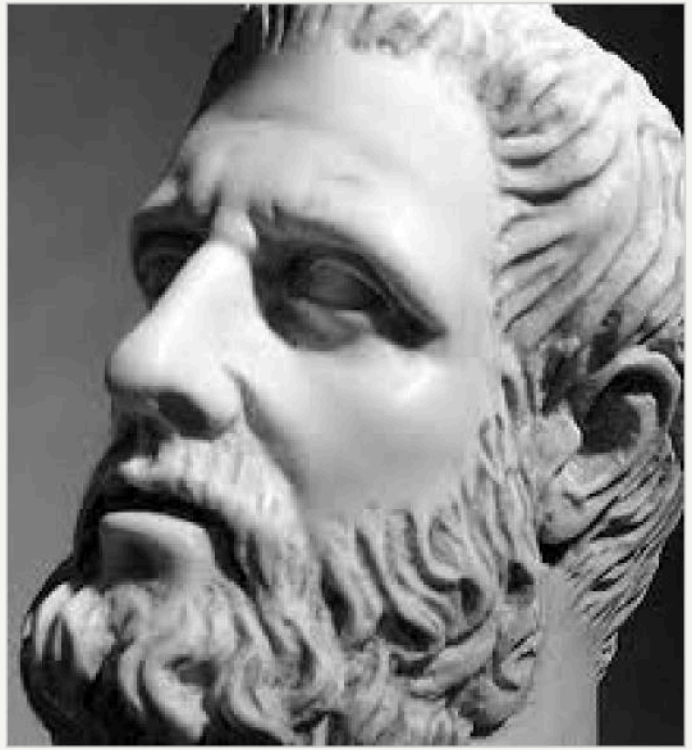
Bu sınıflandırma yüzyıllar boyunca kullanılmıştır.

M.Ö. 4. yüzyıl

Hipokrat ve kurşunun zararlı etkileri

Hipokrat, kurşunun zararlı etkilerinden söz eden ilk hekimdir.

Kurşun koliğini tanımlamış; halsizlik, felç ve görme bozukluğu gibi belirtileri saptamış ve bu bulguların kurşunla ilişkisini açık bir biçimde ortaya koymuştur.

Hipokrat (M.Ö. y. 460–370)

M.Ö. 5.–2. yüzyıl

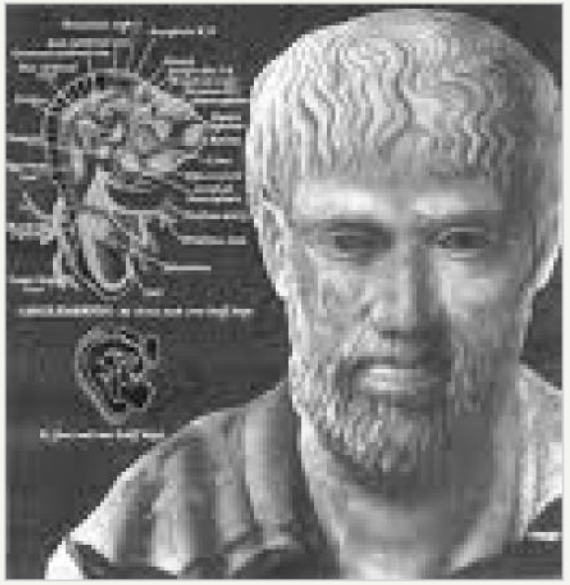
Beslenme ve kurşun zehirlenmesi üzerine ilk notlar

- Tarihçi **Herodot**, çalışanların verimli olabilmesi için yüksek enerjili besinlerle beslenmeleri gerektiğine ilk kez değinmiştir.
- M.Ö. 2. yüzyılda **Nikandros**, kurşun koliği ve kurşun anemisini incelemiş, özelliklerini tanımlamıştır.

M.Ö. 384-322

Aristo

Koşucuların hastalıklarından söz etmiş; atletlerin beslenmesi ve antrenmanının sağlığa etkileri üzerine görüşler ileri sürmüştür.

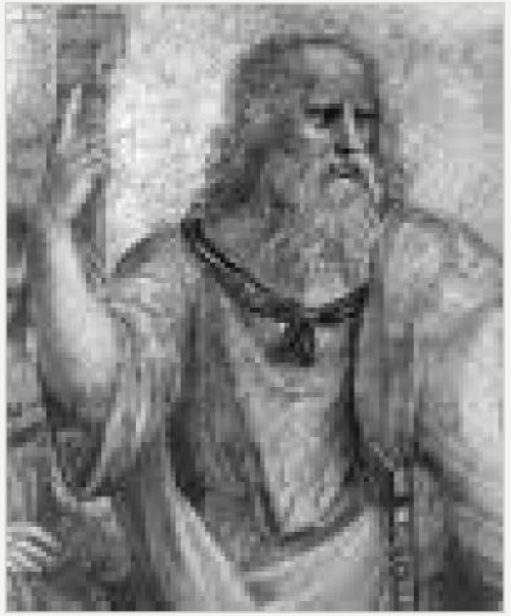

Aristo

M.Ö. 427-347

Platon

Bazı esnaf ve zanaatkârlarda çalışma pozisyonlarından kaynaklanan şekil bozuklukları hakkında bilgi vermiştir.

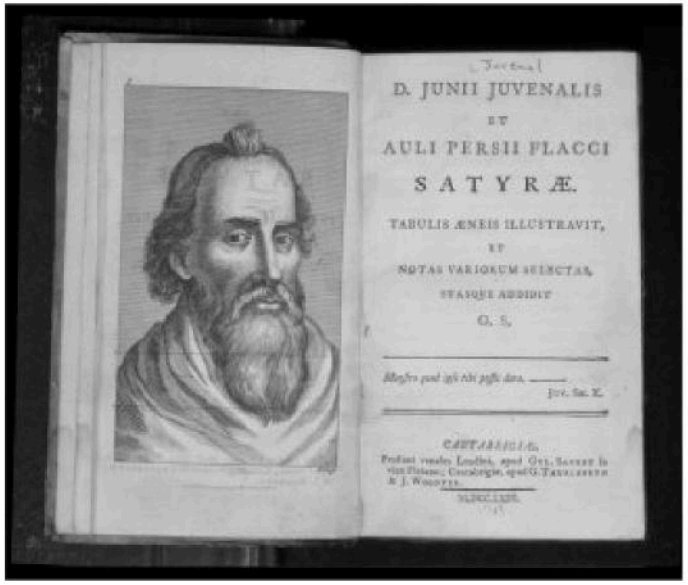

Platon (Raffaello'nun Atina Okulu freskinden ayrıntı)

M.S. y. 60–140

Juvenal

Romalı şair Juvenal, demircilerde görülen göz lezyonlarından ve ayakta çalışanlarda görülen varislerden söz etmiştir.

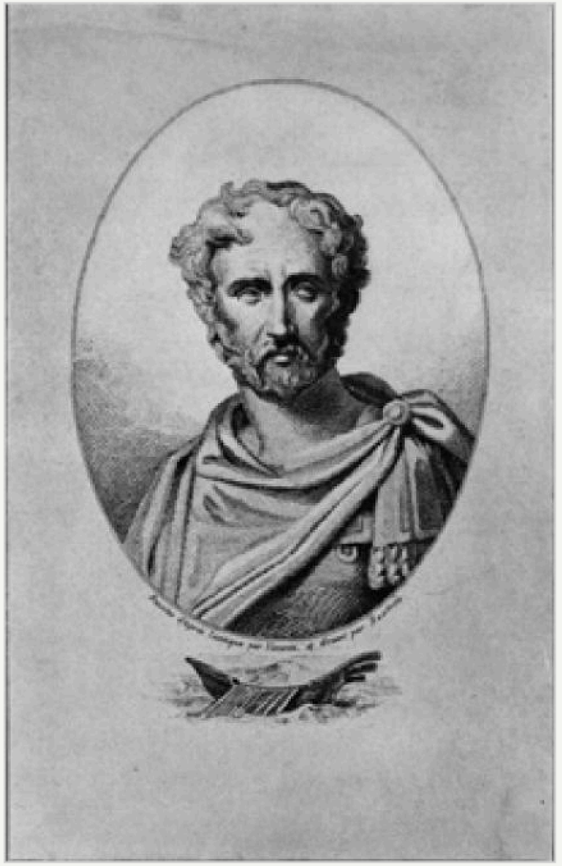
Juvenal'in *Satirler*'inin eski bir baskısı

M.S. 1. yüzyıl

Yaşlı Plinius ve tozdan korunma

Romalı doğa bilimci Plinius, çalışma ortamındaki tehlikeli tozlara karşı işçilerin hayvan mesanesinden yapılmış torbaları maske olarak kullanmalarını önermiştir.

Ayrıca çinko ve kükürtle yapılan çalışmalardaki risklere dikkat çekmiştir.

Yaşlı Plinius (M.S. 23–79)

M.S. 2. yüzyıl

Galen

Bergamalı hekim Galen, kurşun zehirlenmesinin patolojisini doğru bir şekilde açıklamıştır.

Bakır madenlerinde çalışanların asit buharına maruziyetinin sağlık riski oluşturduğunu belirtmiştir.

Galen (M.S. 129–y. 216)

1493–1541

Paracelsus ve madenci hastalıkları

İsviçre doğumlu hekim Paracelsus, Tirol ve Villach'taki maden işletmelerindeki gözlemlerine dayanarak madencilerin hastalıklarını konu alan ilk eseri yazmıştır: *Von der Bergsucht und anderen Bergkrankheiten* (yazılışı 1533–34, yayımı 1567).

Eserinde akciğer hastalıkları, zehirler ve toz ile organizma ilişkisi gibi konularda, bir kısmı bugün de geçerliliğini koruyan teoriler geliştirmiştir.

Paracelsus

1494–1555

Agricola ve *De Re Metallica*

- Alman bilim insanı Georgius Agricola, madenlerde işçileri gözlemleyerek derlediği bilgileri *De Re Metallica* (1556) adlı eserinde topladı.
- Zehirler ve etkileri, iş kazaları ve korunma önlemleri üzerinde durdu; havalandırma ve koruyucu donanım kullanılmasını önerdi.
- Tozlu ortam ile akciğer hastalıkları arasındaki ilişkiyi belirleyerek madencilerde görülen ölümcül akciğer hastalığını tanımladı. Bugün bu hastalığın bir bölümünün radon kaynaklı akciğer kanseri olduğu bilinmektedir.

“Bütün maddeler zehirdir. Zehir olmayan hiçbir madde yoktur. Zehir ve ilaç arasındaki fark dozudur.”

Paracelsus

1633-1714

İş sağlığının tarihinde bir kilometre taşı: Bernardino Ramazzini

İtalyan hekim Bernardino Ramazzini'nin iş sağlığına ilişkin bilimsel çalışmaları, dünyada modern anlamda İSG biliminin başlangıcı kabul edilir.

Bernardino Ramazzini

1700

De Morbis Artificum Diatriba

- Modena ve Padova üniversitelerinde tıp profesörü olan Ramazzini, işyerlerini bizzat gezerek uzun yıllar gözlem yaptı.
- Deneyim ve gözlemlerini 1700'de *De Morbis Artificum Diatriba* (Çalışanların Hastalıkları) adlı kitapta topladı; genişletilmiş ikinci baskı 1713'te yayımlandı.
- Kitap, elliyi aşkın meslekte görülen sağlık sorunlarını sistematik biçimde ele alan ilk yazılı eserdir.

“Ne iş yapıyorsunuz?”

Ramazzini, bazı hastalıkların insanların işyerinde karşılaştıkları etkenlerden kaynaklandığını, yani işle ilgili olduğunu bildiği için bütün hekimlere hastalarının mesleklerini de sormalarını öğütlemiştir.

Günümüzde hastalardan öykü alınırken kişinin mesleğinin sorulması, Ramazzini’nin bu öğüdüne dayanır.

Modern iş sağlığının babası

- Bilimsel çalışmaları, geliştirdiği yöntemler ve çığır açan eseriyle modern iş sağlığının babası kabul edilir.
- İş kazalarını önlemek için işyerlerinde koruyucu güvenlik önlemleri alınmasını öneren ilk bilim insanıdır.
- İş ile işçi arasındaki uyumun sağlık ve verim üzerindeki etkisini ortaya koyarak ergonomi ilkelerini daha 17. yüzyılın sonunda gündeme getirmiştir.

Bölüm 3

Sanayi Devrimi ve ilk yasalar

18. ve 19. yüzyılda Avrupa ve Amerika'da yaşanan gelişmeler

YENİ UZMAN AKADEMİ
iş sağlığı ve güvenliği eğitim kurumu
ULUDAĞ UZMAN AKADEMİ
iş sağlığı ve güvenliği eğitim kurumu
ofis akademi
ASYA AKADEMİ

Buhar ve elektrik gücü dönemi

- Üretimde su gücünü buhar ve ardından elektrik gücü izledi.
- Makineler, genişleyen sanayide adım adım yaygınlaştı.
- Bu durum, daha önce bilinmeyen yeni tehlikeleri ortaya çıkardı.

Sanayi Devrimi dönemi

Aile işletmelerinin yerini fabrika üretiminin alması, üretimde çalışacak çok sayıda insana gereksinim doğurdu ve kırsal bölgelerden kentlere göç başladı.

Altyapısı büyük insan kitlelerinin barınmasına uygun olmayan bu yeni kentlerde sağlıklı konut ve çevre koşulları sağlanamadı; beslenme sorunları ortaya çıktı ve salgın hastalıklar arttı.

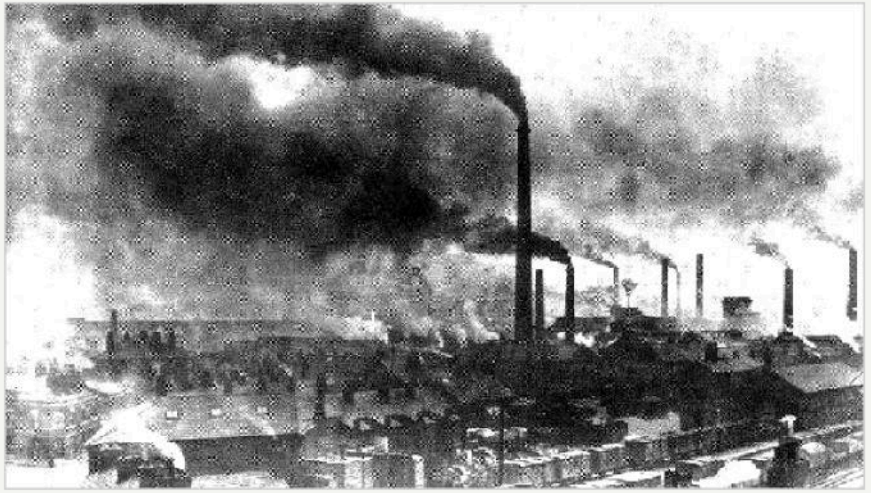

Sanayi Devrimi döneminde bir fabrika

Metalurji ve kimya sanayilerindeki gelişmeler

Bilimsel ve teknolojik gelişmeler makine yapımıyla sınırlı kalmadı; metalurji ve kimya sanayilerinde de büyük ilerlemeler oldu. Birçok zararlı kimyasal, sağlığa etkileri hiç düşünülmeden üretimde yaygın biçimde kullanılmaya başlandı.

İşyerlerinde hiçbir sağlık ve güvenlik önlemi alınmadığından, bu maddelere uzun süre yüksek yoğunlukta maruz kalan işçilerin sağlığı bozuldu; birçoğu meslek hastalıklarına yakalanarak hayatını kaybetti.

Sanayi kentlerinde fabrika bacaları

Kadın ve çocukların çalıştırılması

Kadın ve çocuklara ödenen ücretlerin düşük olması nedeniyle sanayide kadın ve çocuk işçiliği giderek yaygınlaştı.

8–10 yaşındaki çocuklar ve kadınlar maden işletmelerinde ve fabrikalarda günde 16–18 saat, çok kötü koşullarda çalıştırıldı. Genç yaşta ölümler ve sakatlıklar arttı, toplumsal huzursuzluk büyüdü.

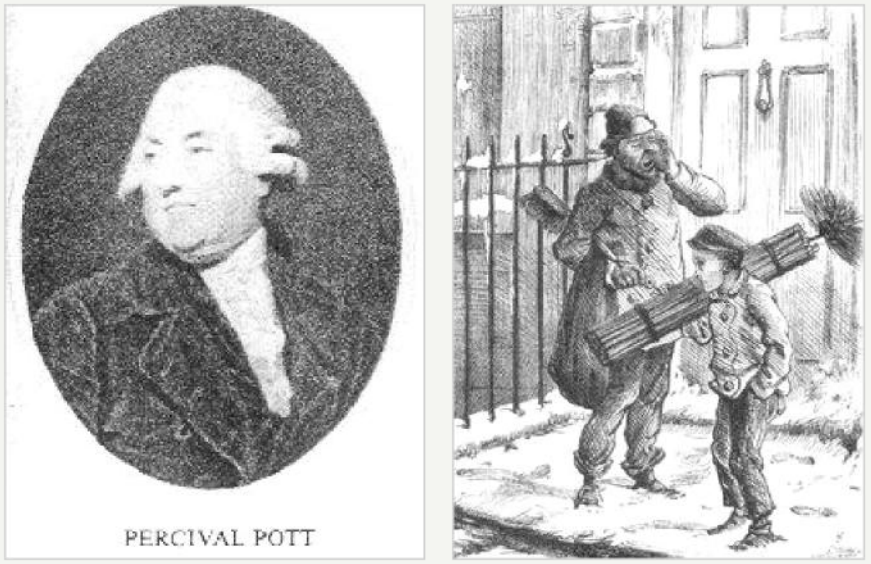

Çocuk işçiler, 20. yüzyıl başı

1775

İlk mesleki kanser tanısı: Percivall Pott

- İş hekimliği İtalya'da doğmuş, ancak asıl gelişimini Sanayi Devrimi'nin beşiği İngiltere'de göstermiştir.
- Londralı cerrah Percivall Pott (1714–1788), baca temizleyicilerinde toplum geneline göre çok daha sık görülen skrotum kanserinin başlıca nedeninin kurum (is) olduğunu ortaya koydu. Bu, bildirilen ilk mesleki kanserdir.
- O dönemde İngiltere'de bacaların temizlenmesinde küçük yaştaki çocuklar kullanılıyordu.

Percivall Pott ve bir çocuk baca temizleyicisi

1802

İlk yasal düzenleme: Çırakların Sağlığı ve Ahlakı Yasası

İngiltere'de 1802'de çıkarılan *Health and Morals of Apprentices Act*, dünyada İSG alanındaki ilk yasadır ve sonraki yıllarda birçok ülkede çıkarılan yasalara örnek olmuştur.

- Çırakların günlük çalışma süresini 12 saatle sınırladı ve gece çalışmasını yasakladı.
- İşyerlerinin havalandırılmasını ve düzenli temizliğini öngördü.
- Sir Robert Peel'in girişimiyle çıkarıldı; Manchester'lı hekim Thomas Percival'in pamuk fabrikalarındaki salgınlara ilişkin raporları yasaya zemin hazırladı.

Not: Bu yasa sıklıkla Percivall Pott ile ilişkilendirilir; yasanın arkasındaki raporlar adı benzeyen Manchester'lı hekim Dr. Thomas Percival'e aittir.

1771–1858

Robert Owen ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi

- İskoçya'daki New Lanark fabrikasında on yaşından küçük kimseyi çalıştırmadı; çalışma saatlerini azalttı, gençler ve yetişkinler için okul ve eğitim programları kurdu.
- Yürüttüğü kampanya 1819 Pamuk Fabrikaları Yasası'na zemin hazırladı: 9 yaşından küçük çocukların çalıştırılması yasaklandı, gençlerin çalışma süresi sınırlandı.
- Günlük çalışma süresinin 10 saate indirilmesi mücadelesini destekledi; bu hedefe 1847 yasasıyla ulaşıldı.

Robert Owen heykeli

1833

İlk müfettiş ataması: Fabrikalar Yasası

- İngiltere’de 1833’te yürürlüğe giren Fabrikalar Yasası ile fabrikaların denetimi için müfettiş atanması zorunlu kılındı; ilk aşamada dört fabrika müfettişi göreve başladı.
- Tekstil fabrikalarında 9 yaşından küçük çocukların çalıştırılması yasaklandı.
- 9–13 yaş arası çocukların günlük çalışması 9 saatle, 18 yaşından küçüklerin çalışması 12 saatle sınırlandı.

1842–1847

Maden ocaklarında çalışma yasağı ve On Saat Yasası

- 1842’de çıkarılan Maden Yasası ile kadınların ve 10 yaşından küçük çocukların maden ocaklarında yeraltında çalıştırılmaları yasaklandı.
- 1847’de çıkarılan On Saat Yasası ile kadınlar ve 18 yaşından küçükler için günlük çalışma süresi 10 saatle sınırlandı.

1844

İş hekimliğinin ilk adımları

- 1844 Fabrikalar Yasası ile fabrika hekimlerinin sorumlulukları genişletildi; sağlık açısından tehlikeli yerlerde çalışanların sağlık kontrolleri de görevleri arasına alındı.
- Aynı yasa, tehlikeli makine aksamının korunmasını ve iş kazalarının bildirilmesini zorunlu hâle getirdi.
- Böylece iş hekimliği mesleğinin ilk adımları atıldı.

1895–1898

Meslek hastalıklarının bildirimi

- 1895’te kurşun, fosfor ve arsenik zehirlenmeleri ile şarbon gibi bazı tehlikeli meslek hastalıklarının bildirimi zorunlu hâle getirildi.
- 1898’de İngiliz hekim Thomas Morison Legge, ilk hekim fabrika müfettişi olarak atandı.

Amerika’daki gelişmeler

Hızlı sanayileşmenin yarattığı olumsuz çalışma koşullarına karşı önlem alma yetkisi eyalet hükümetlerine verildi. İSG çalışmalarında Massachusetts eyaleti öncülük etti.

1836	Massachusetts’te çocuk işçilerle ilgili ilk yasa çıkarıldı.
1877	Yine Massachusetts’te makinelerin hareketli aksamının korunmasını zorunlu kılan ilk fabrika güvenliği yasası çıkarıldı.
1970	Federal düzeyde İş Sağlığı ve Güvenliği Yasası (OSH Act) çıkarıldı; denetim kurumu OSHA bu yasayla kuruldu.

1869–1970

Alice Hamilton

- ABD’de işçi sağlığı ve iş güvenliğinin gelişimine büyük katkı sağlamış, endüstriyel toksikolojinin öncüsü kabul edilir.
- Kurşun ve diğer endüstriyel zehirlerin işçiler üzerindeki etkilerini sahada inceleyen araştırmaları, işyeri koşullarının iyileştirilmesine yol açtı.
- 1919’da Harvard Üniversitesi’nin ilk kadın öğretim üyesi oldu.

Toplumsal koşullara ve işçilerin yaşamına değinen bazı ünlü eserler

Voltaire
Candide (1759)

Charles Dickens
Zor Zamanlar (1854)

Émile Zola
Thérèse Raquin (1867)

Émile Zola
Germinal (1885)

Jean-Jacques Rousseau
Toplum Sözleşmesi (1762)

Victor Hugo
Sefiller (1862)

Émile Zola
Meyhane (1877)

Germinal, Fransa'daki kömür madencilerinin çalışma koşullarını ve grevlerini anlatır.

Sosyalist ülkelerde

- Sosyalist ülkelerde sistem kendine özgü bir denetim mekanizması kurmuş ve denetimin çalışanlarca yapılması sağlanmıştır.
- SSCB'nin ilk Sağlık Halk Komiseri **Nikolay Semaşko** (görev süresi 1918–1930), bağımsız sağlık örgütlerinin kurulması ve bunların özellikle koruyucu sağlık hizmetlerinde yoğunlaşması konusunda önemli çalışmalar yapmıştır.

Sendikaların rolü

On dokuzuncu yüzyıldan itibaren sendikalar, Sanayi Devrimi'nin yarattığı olumsuz çalışma koşullarının düzeltilmesi amacıyla İSG yasalarının hazırlanması ve yaptırımların uygulanması için çeşitli etkinliklerde bulunmuştur.

1883-1884

Sosyal sigortaların doğuşu

- Avrupa'da gelişmeye başlayan sosyal güvenlik ilkeleri 19. yüzyılda yaygınlaştı.
- İlk sosyal sigorta sistemi Almanya'da kuruldu: 1883'te hastalık, 1884'te iş kazası sigortası uygulamaya girdi.
- Ardından diğer ülkelerde de çeşitli sigorta kurumları kuruldu; iş kazaları ve meslek hastalıkları sigortaları uygulanmaya başlandı.

Bölüm 4

Uluslararası kuruluşlar

ILO, Dünya Sağlık Örgütü ve Avrupa Birliği

YENİ UZMAN AKADEMİ
iş sağlığı ve güvenliği eğitim kurumu
ULUDAĞ UZMAN AKADEMİ
iş sağlığı ve güvenliği eğitim kurumu
ofis akademi
ASYA AKADEMİ

1919

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)

- 1919'da Milletler Cemiyeti'ne bağlı olarak faaliyete başladı; 1946'da Birleşmiş Milletler'in ilk uzmanlık kuruluşu oldu.
- Hükümet, işçi ve işveren temsilcilerinden oluşan üçlü yapısıyla çalışma normlarını belirler. Merkezi Cenevre'dedir.
- Türkiye 1932'den bu yana ILO üyesidir. ILO, dünya ölçüsünde İSG normlarının oluşturulmasına ve sorunların çözümüne büyük katkı sağlamaktadır.

ILO’nun başlıca İSG sözleşmeleri ve Türkiye

Sözleşme	Türkiye’nin onayı
81 sayılı Sanayi ve Ticarette İş Teftişi Sözleşmesi (1947)	1950, 5690 sayılı Kanun
155 sayılı İSG ve Çalışma Ortamı Sözleşmesi (1981)	2004, 5038 sayılı Kanun
161 sayılı İş Sağlığı Hizmetleri Sözleşmesi (1985)	2004, 5039 sayılı Kanun
167 sayılı İnşaat İşlerinde Güvenlik ve Sağlık Sözleşmesi (1988)	2015
176 sayılı Madenlerde Güvenlik ve Sağlık Sözleşmesi (1995)	2015
187 sayılı İSG‘yi Geliştirme Çerçeve Sözleşmesi (2006)	2014

2022: ILO, güvenli ve sağlıklı çalışma ortamını çalışma yaşamındaki temel ilke ve haklar arasına aldı; 155 ve 187 sayılı sözleşmeler “temel sözleşme” kabul edildi. ILO’nun 2024–2030 Küresel İSG Stratejisi yürürlüktedir.

1948

Dünya Sağlık Örgütü (WHO)

- 1948’de kurulan Dünya Sağlık Örgütü, diğer uluslararası ve ulusal kuruluşlarla iş birliği yaparak İSG alanında da önemli çalışmalar yürütmektedir.
- Sağlık alanında dünya çapında öncülük ve koordinasyon görevi üstlenir. Merkezi Cenevre’dedir.
- Türkiye WHO üyesidir.

1989

Avrupa Birliği ve önleyici yaklaşım

- AB'nin 89/391/AET sayılı Çerçeve Direktifi (1989), İSG'yi risk değerlendirmesine dayalı, önleyici ve sürekli iyileştirmeyi esas alan bir yaklaşıma taşıdı.
- 1994'te kurulan Avrupa İş Sağlığı ve Güvenliği Ajansı (EU-OSHA, Bilbao), bilgi ve iyi uygulamaların yaygınlaştırılmasını üstlenir.
- Türkiye'de 6331 sayılı İSG Kanunu ve ona dayalı yönetmelikler bu çerçeve direktif örnek alınarak hazırlanmıştır.

Bölüm 5

Ülkemizdeki gelişmeler

Osmanlı nizamnamelerinden 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'na

YENİ UZMAN AKADEMİ
iş sağlığı ve güvenliği eğitim kurumu
ULUDAĞ UZMAN AKADEMİ
iş sağlığı ve güvenliği eğitim kurumu
ofis akademi
ASYA AKADEMİ

1865–1869

Osmanlı dönemi: Dilaver Paşa ve Maadin nizamnameleri

Osmanlı İmparatorluğu döneminde işçilerle ilgili ilk özel önlemler, Ereğli Kömür Havzası ile sınırlı olmak üzere ve esas olarak kömür üretimini artırmak amacıyla çıkarılan **1865 tarihli Dilaver Paşa Nizamnamesi**'dir.

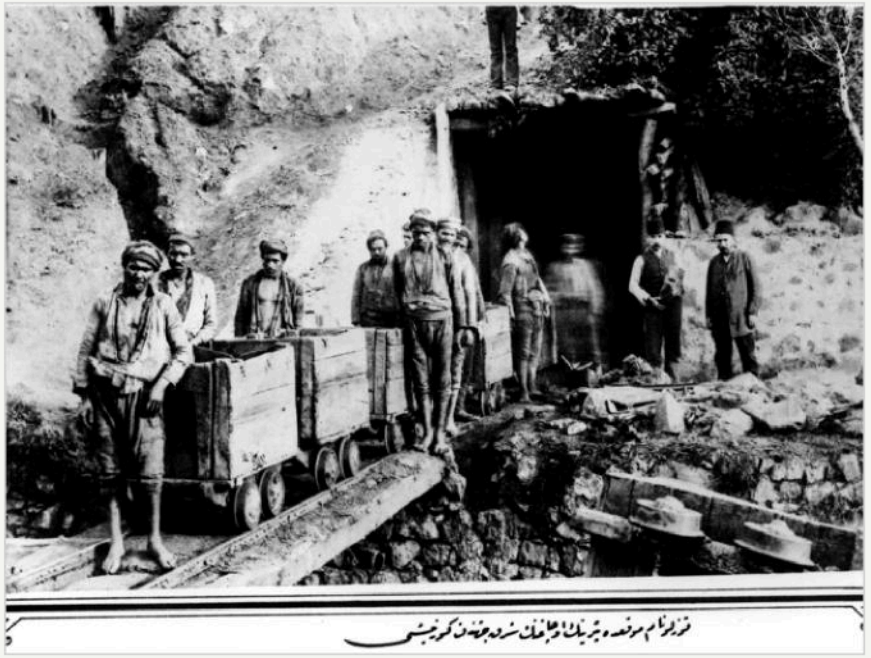
Bu nizamname ve **1869 tarihli Maadin Nizamnamesi**, bu alanda düzenlenmiş ilk belgeler olmaları bakımından önemlidir.

Dilaver Paşa

Nizamnamelerin getirdiği hükümler

- işçilerin dinlenme ve tatil zamanları, çalışma saatleri, ücretleri ve ücretlerin ödeme biçimi,
- barınma ve iş kazalarına karşı koruyucu önlemler,
- madenlerde bir doktor ve ilaç bulundurulması, kazanın derhâl o yerdeki memura bildirilmesi,
- iş kazasına uğrayan işçilere ve ölümleri hâlinde ailelerine mahkemece belirlenecek tazminat ve yardım parası ödenmesi.

Zonguldak kömür havzasında madenciler

1921

Birinci Büyük Millet Meclisi dönemi

Bu dönemde çalışma yaşamıyla ilgili ilk önlemler 1921'de alındı ve art arda iki önemli yasa çıkarıldı.

Bunlardan ilki, *Zonguldak ve Ereğli Havza-i Fahmiyesinde Mevcut Kömür Tozlarının Amele Menafii Umumiyesine Füruhtuna Dair* 28 Nisan 1921 tarihli ve **114 sayılı Kanun**'dur.

10 Eylül 1921

151 sayılı Kanun

Ereğli Havza-i Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun, kömür işçilerinin çalışma koşullarını iyileştirdi:

- İşveren, işçinin yatıp kalkması, yiyip içmesi ve temizliği için konut sağlayacaktır.
- İşveren, hastalanan ve kaza geçiren işçileri tedavi ettirecektir.
- Kazada yaralananlara ve ölenlerin yetimlerine mahkeme kararıyla tazminat ödenecektir.
- Çalışma süresi günde sekiz saattir; fazla çalışma iki tarafın onayına bağlıdır ve iki kat ücret ödenir.
- İşveren, yeni işçilerin eğitiminden sorumludur.

Cumhuriyet dönemi

Cumhuriyet'in ilk yıllarında gıda, dokuma ve dericilik gibi hafif sanayi alanlarında yoğunlaşmış, büyük çoğunluğu küçük işletmelerden oluşan bir sanayi yapısı vardı.

Cumhuriyetin ilk yıllarından başlayarak ülke sanayisinin geliştirilmesine yönelik birçok yatırım gerçekleştirildi; İSG ile ilgili pek çok kanun, tüzük ve yönetmelik çıkarıldı.

1924–1930

İlk yasal düzenlemeler

1924	2 Ocak 1924 tarihli ve 394 sayılı Hafta Tatili Kanunu, bu alandaki ilk yasal düzenleme oldu.
1926	818 sayılı Borçlar Kanunu ile işverene iş kazaları ve meslek hastalıkları bakımından hukuki sorumluluk getirildi.
1930	1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ve 1580 sayılı Belediyeler Kanunu İSG hükümleri içeriyordu; işyerlerinin denetimi belediyelere verildi.

1936-1937

3008 sayılı İş Kanunu

- 1936'da kabul edilip 1937'de yürürlüğe giren ve çalışma yaşamının birçok sorununu kapsayan 3008 sayılı İş Kanunu ile ülkemizde ilk kez işçi sağlığı ve iş güvenliği konusunda ayrıntılı ve sistemli bir düzenleme yapıldı.
- 3008 sayılı İş Kanunu 1967 yılına kadar yürürlükte kaldı.

1946-1950

Çalışma Bakanlığı ve İşçi Sağlığı Genel Müdürlüğü

- 28 Ocak 1946 tarihli ve 4841 sayılı Çalışma Bakanlığı Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun ile sosyal güvenlik terimi mevzuatımıza ilk kez girdi.
- İSG çalışmalarının tek elden yürütülmesi amacıyla bu görev, Bakanlık bünyesindeki İşçi Sağlığı Genel Müdürlüğü'ne verildi.
- ILO'nun 81 sayılı İş Teftişi Sözleşmesi'nin onaylanmasına dair 5690 sayılı Kanun 1950'de yürürlüğe girdi.

1963

İş güvenliği müfettişliğinin oluşturulması

- İşyerlerini İSG yönünden denetlemek ve yol gösterici uyarılarda bulunmak üzere hekim, kimyager ve mühendis gibi teknik elemanların görevlendirilmesine ilişkin 174 sayılı Kanun çıkarıldı.
- İlk kez 12 Ocak 1963'te İstanbul'da, ardından Ankara, Zonguldak ve İzmir'de İş Güvenliği Müfettişleri Grup Başkanlıkları kuruldu.

1964

506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu

- 1964'te yürürlüğe giren 506 sayılı Kanun'un 124 ve 125. maddeleri ile SSK'nın, sigortalıların sağlık durumunu denetlemek amacıyla işyerlerini sağlık kontrolüne tabi tutabileceği ve koruyucu hekimlik bakımından gerekli her türlü önlemi alabileceği hükme bağlandı.
- 506 sayılı Kanun'un yerini 1 Ekim 2008'den itibaren 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu almıştır.

1971

1475 sayılı İş Kanunu dönemi

- 1967'de çıkarılan 931 sayılı İş Kanunu Anayasa Mahkemesince iptal edildi; günün gereksinimlerini karşılayamayan 3008 sayılı Kanun'un yerine 1971'de 1475 sayılı İş Kanunu yürürlüğe konuldu.
- Kanun'un çağdaş İSG hükümleri içeren 73. maddesi ile işverenlere bir dizi yükümlülük getirildi.
- Bu dönemde İSG alanında tüzükler çıkarıldı (sonraki slayt).

1475 sayılı Kanun döneminde çıkarılan bazı tüzükler

- İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü (1973)
- Parlayıcı, Patlayıcı, Tehlikeli ve Zararlı Maddelerle Çalışılan İşlerde ve İşyerlerinde Alınacak Tedbirler Hakkında Tüzük
- Yapı İşlerinde İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü (1974)
- Maden ve Taş Ocakları İşletmelerinde ve Tünel Yapımında Alınacak İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Önlemlerine İlişkin Tüzük (1984)

Güncel durum: İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü, Yapı İşleri Tüzüğü ve Maden ve Taş Ocakları Tüzüğü Temmuz 2014'te yürürlükten kaldırıldı (RG 23, 25 ve 26 Temmuz 2014). Yerlerini 6331 sayılı Kanun'a dayalı yönetmelikler aldı.

Muzaffer Aksoy ve benzen–lösemi ilişkisi

- Türk hematolog Muzaffer Aksoy, İstanbul'da benzen içeren yapıştırıcılarla çalışan ayakkabı işçilerinde lösemi ve kan hastalıklarının sıklığını gösteren çalışmalarıyla benzenin kanser yapıcı etkisinin kanıtlanmasına öncülük etti.
- Bu kanıtlar, ABD'de sekiz saatlik çalışma süresince izin verilen benzen sınır değerinin 10 ppm'den 1 ppm'e düşürülmesinde dayanak gösterildi.
- Irving Selikoff'un önerisiyle 1984'te Enrico Vigliani ile birlikte ilk Ramazzini Ödülü'ne layık görüldü.

Prof. Dr. Muzaffer Aksoy

2003

4857 sayılı İş Kanunu

- 22 Mayıs 2003'te kabul edilen 4857 sayılı İş Kanunu, 10 Haziran 2003'te yürürlüğe girdi.
- Kanun'un 77–89. maddeleri İSG'yi düzenliyordu; bu maddelere dayanılarak AB direktiflerine uyum amaçlı çok sayıda yönetmelik çıkarıldı.
- Bu maddelerin büyük bölümü 2012'de 6331 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırıldı.

2012

6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu

20 Haziran 2012'de kabul edilip 30 Haziran 2012'de Resmî Gazete'de yayımlandı. Getirdiği başlıca yenilikler:

- Kamu ve özel sektördeki tüm işler ve işyerleri ile çırak ve stajyerler dahil tüm çalışanlar kapsama alındı.
- Risk değerlendirmesine dayalı önleyici yaklaşım; işyerinin tehlike sınıfına göre iş güvenliği uzmanı ve işyeri hekimi görevlendirilmesi.
- Çalışan temsilcisi, İSG kurulu, çalışanların eğitimi, sağlık gözetimi ve ciddi tehlike karşısında çalışmaktan kaçınma hakkı.
- İş kazalarının SGK'ya üç iş günü içinde bildirilmesi.

6331 sonrası önemli gelişmeler

2013	Kanun aşamalı olarak uygulamaya girdi; önce büyük ve tehlikeli sınıftaki işyerlerinde İSG profesyoneli görevlendirme zorunlu hâle geldi.
2014	Soma maden faciası (13 Mayıs, 301 ölüm). 6552 sayılı Kanun ile madencilikte çalışma süreleri ve İSG hükümleri değişti; eski İSG tüzükleri kaldırıldı.
2017	Anayasa değişikliği ile tüzük çıkarma yetkisi kaldırıldı; yürütmenin düzenleyici işlemi Cumhurbaşkanlığı kararnamesi oldu.
2018–21	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 2018'de Aile Bakanlığı ile birleştirildi, Nisan 2021'de yeniden ayrı bakanlık olarak kuruldu.
2022	Amasra maden patlaması (14 Ekim, 43 ölüm). ILO güvenli ve sağlıklı çalışma ortamını temel hak olarak tanıdı.
2025	Kamu kurumları ile 50'den az çalışanı bulunan az tehlikeli işyerlerinde iş güvenliği uzmanı ve işyeri hekimi yükümlülüğü 1 Ocak 2025'te yürürlüğe girdi; yaklaşık 12 yıllık erteleme sona erdi.

Bölüm 6

Türk İSG mevzuatının sistematiği

Sorumluluklar, yasal dayanaklar ve teşkilatlanma

YENİ UZMAN AKADEMİ
iş sağlığı ve güvenliği eğitim kurumu
ULUDAĞ UZMAN AKADEMİ
iş sağlığı ve güvenliği eğitim kurumu
ofis akademi
ASYA AKADEMİ

Türk İSG mevzuatı üç temel sorumluluk üzerine kuruludur

Devlet

- mevzuat yapmak,
- teşkilatlanmak,
- denetlemek,
- yaptırım uygulamak.

İşveren

- önlem almak; çalışanların işle ilgili sağlık ve güvenliğini sağlamak (6331, m.4).

Çalışan

- alınan önlemlere uymak; eğitim ve talimatlar doğrultusunda kendisinin ve diğerlerinin sağlık ve güvenliğini tehlikeye düşürmemek (6331, m.19).

Devletin görevleri: 1982 Anayasası

İSG ile doğrudan veya dolaylı olarak ilişkili konular aşağıdaki maddelerle hükme bağlanmıştır:

Madde	Konu
2	Sosyal hukuk devleti ilkesi
5	Devletin temel amaç ve görevleri; kişinin temel hak ve hürriyetlerinin korunması
17	Yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkı
49	Çalışma hakkı ve ödevi
50	Çalışma şartları: kimse yaşına, cinsiyetine ve gücüne uygun olmayan işte çalıştırılamaz
56	Herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı
60	Sosyal güvenlik hakkı

İSG mevzuatımızın yasal dayanakları

- Anayasa,
- uluslararası sözleşmeler,
- kanunlar,
- Cumhurbaşkanlığı kararnameleri,
- tüzükler (2017'den bu yana yeni tüzük çıkarılamıyor; yürürlükte kalanlar kaldırılana dek geçerli),
- yönetmelikler,
- tebliğler, genelgeler ve yönergeler,
- standartlar.

İSG’nin yer aldığı başlıca mevzuat

- 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu
- 4857 sayılı İş Kanunu
- 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu
- 854 sayılı Deniz İş Kanunu
- 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu
- 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu
- 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu
- 5393 sayılı Belediye Kanunu
- 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi
- ILO’nun 81, 155, 161, 167, 176 ve 187 sayılı sözleşmeleri
- İşyerlerinde İşin Durdurulmasına Dair Yönetmelik
- 6331 sayılı Kanun’a dayanılarak çıkarılmış çok sayıda yönetmelik

818 sayılı Borçlar Kanunu’nun yerini 2012’de 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu, 1580 sayılı Belediyeler Kanunu’nun yerini 2005’te 5393 sayılı Belediye Kanunu almıştır.

İş sağlığı ve güvenliği teşkilatlanması

- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
- Sağlık Bakanlığı
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı
- Millî Savunma Bakanlığı
- İçişleri Bakanlığı
- Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı
- Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)
- Belediyeler
- Türk Standardları Enstitüsü (TSE)
- Nükleer Düzenleme Kurumu (eski Türkiye Atom Enerjisi Kurumu'nun düzenleyici görevlerini devraldı)

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın İSG birimleri

- **İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü**: politika, mevzuat ve İSG hizmetlerinin düzenlenmesi
- **Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı**: iş müfettişleri eliyle işin yürütümü ve İSG yönünden teftiş
- **İş Sağlığı ve Güvenliği Araştırma ve Geliştirme Enstitüsü Başkanlığı (İSGÜM)** ve bölge laboratuvarları
- **Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi (ÇASGEM)**: bağlı kuruluş

İş Teftiş Kurulu, 2011'de Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı'na dönüştürülmüştür.

Bölüm 7

Çalışma hayatında iş teftişi

Teftiş sistemleri, yasal dayanak ve denetim uygulamaları

YENİ UZMAN AKADEMİ
iş sağlığı ve güvenliği eğitim kurumu
ULUDAĞ UZMAN AKADEMİ
iş sağlığı ve güvenliği eğitim kurumu
ofis akademi
ASYA AKADEMİ

Bugün dünyada uygulanan iki teftiş sistemi

Genel yetki sistemi

Madencilik ve benzeri, sayıca az çok tehlikeli sektör dışında, her branştan müfettişin ülke çapında tüm sektörlerde denetim yaptığı teftiş örgütlenmesidir.

İhtisas sistemi

Ekonominin belirli bir alanı ya da iş yasasının belirli bir bölümüyle ilgilenen, bazen de bölgelere göre farklı uzmanlık birimlerinden oluşan servislerin kurulmasıyla oluşur.

Dünyadaki örnekler ve Türkiye

- Fransa'da genel yetki sistemi uygulanmaktadır.
- İngiltere ve Almanya'da ihtisas sistemi uygulanmaktadır.
- Ülkemizde uygulanan sistem esas itibarıyla genel teftiş sistemidir; bununla birlikte iş müfettişleri **işin yürütümü** ve **iş sağlığı ve güvenliği** yönünden ayrı ayrı yetiştirilip görevlendirilerek ihtisaslaşmaya gidilmiştir.

1947 / 1950

İş teftiş sisteminin yasal dayanağı

İş teftiş sistemimiz, ILO'nun 1947'de kabul ettiği **81 sayılı Sanayi ve Ticarette İş Teftişi Sözleşmesi**'ne dayanmaktadır.

Türkiye bu sözleşmeyi 1950'de yürürlüğe giren **5690 sayılı Kanun** ile onaylamıştır.

İş denetiminin kapsamı ve çerçevesi

Günümüzde iş teftişi; başta

- 4857 sayılı İş Kanunu (m.91–92),
- 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu (m.24),
- 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ve
- çalışma hayatına ilişkin diğer kanunlar ile ilgili teftiş yönetmelikleri

çerçevesinde, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı'na bağlı iş müfettişlerince yürütülmektedir.

Teftişin yönleri ve İSG denetimlerinin sınıflandırılması

Teftiş iki yönden yapılır

- İşin yürütümü (iş mevzuatı) yönünden teftiş
- İş sağlığı ve güvenliği yönünden teftiş

İSG denetim türleri

- Programlı (genel) teftiş
- Kontrol teftişi
- Şikâyet ve ihbar incelemeleri
- İş kazası ve meslek hastalığı incelemeleri

İş müfettişlerinin yetki ve sorumlulukları

Yetkileri

- Devlet adına denetim yapmak,
- her türlü belge ve kaydı incelemek, ifade almak,
- hayati tehlike tespit ettiğinde işin durdurulması sürecini başlatmak (6331, m.25).

Sorumlulukları

- Gizlilik ilkesine uymak,
- işin normal gidişini aksatmamak.

Denetim programlarının hazırlanması

İş müfettişlerinin denetim programları;

- iş kollarına ve risklere göre yıllık olarak hazırlanan teftiş programları ve
- Bakanlığa ulaşan şikâyet ve ihbar başvuruları

dikkate alınarak hazırlanır.

Denetimde uygulanan yöntem ve tespitler

Yöntem

- Kayıt ve belgelerin incelenmesi,
- işyerinde yerinde inceleme ve gözlem,
- işçi ve işverenin ifadelerinin alınması.

Tespitler

- Denetimde tespit edilen hususlar ve görüşülen kişilerin beyanları tutanaklara bağlanır,
- tutanaklar karşılıklı olarak imzalanır,
- son aşama raporun hazırlanmasıdır.

Kaynaklar

- ILO (2023). *A Call for Safer and Healthier Working Environments*. Cenevre.
- SGK İstatistik Yıllıkları 2013–2025, Bölüm III: İş Kazası ve Meslek Hastalığı İstatistikleri.
- TÜİK, İşgücü İstatistikleri 2025 ve aylık bültenler.
- İSİG Meclisi (Ocak 2026). 2025 Yılı İş Cinayetleri Raporu.
- Eurostat (Ekim 2025). *Accidents at work statistics*.
- Resmî Gazete: 6331 sayılı Kanun (30.06.2012); tüzüklerin kaldırılması (23, 25 ve 26.07.2014); 6771 sayılı Anayasa değişikliği (11.02.2017).
- ILO NORMLEX ve ILO Türkiye Ofisi: Türkiye'nin onayladığı sözleşmeler.

İş sağlığı ve güvenliği eğitimi

Teşekkürler

YENİ UZMAN AKADEMİ
iş sağlığı ve güvenliği eğitim kurumu

ULUDAĞ UZMAN AKADEMİ
iş sağlığı ve güvenliği eğitim kurumu

ofis akademi

ASYA AKADEMİ
İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ EĞİTİM KURUMU